

Néhány esettanulmány a kilencvenes évek magyar rövidprózájából

Bengi László

bengilaci@hotmail.com

ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

Amit mondani szokás...

- elbeszélés (nyelvi, stiláris, fokalizációs) rétegzettsége, fokozódó összetettsége
- fikatív és reális határainak átlépése
- szövegköziség értelemképző hangsúlya
- elbeszélői eljárások/fogások szabad öszjátéka mint a nyitott jelentésképzés feltételrendszere
- olvasótól megkövetelt figyelem és erőfeszítés

- olvasói értelemképző eljárások kizökentése
- szöveg írottsága, dezintegrációja
- töredezettség, megszakítottság, kollázsszerűség
- önmagára kérdező (metafiktív) elbeszélésként olvasás

- csattanó(k)ig fönntartott olvasási kódok
- naiv-orális történetmesélés imitálása
- ám belső feszültség: megszólaló tudása, identitása és/vagy történet hiátusai, motiválatlan esetlegességei
- elbeszélő hangot szituáló-artikuláló olvasói reflexivitás

Kiemelt szempontok

- hagyomány megszólítása és megszólaltathatósága
- ellipszis, elhallgatás, sejtetés
 - ▣ a történet artikulációs formái
- hang és megszólalás
 - ▣ az elbeszélés artikulációs formái
- emberi kapcsolatok és önmeghatározás

Darvasi László (1962–)

Néhány rövidpróza-kötete a kilencvenes évekből

- *A portugálok*, 1992
- *A veinhageni rózsabokrok*, 1993
- *A Borgognoni-féle szomorúság*, 1994
- *A Kleofás-képregény*, 1995
- *Szerelmem, Dumumba elvtársnő*, 1998
- *A könnyemutatványosok legendája*, **regény**, 1999

- Szív Ernő: *A vonal alatt*, 1994
- Szív Ernő: *Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?* 1997

Exhumálás

- anekdotázó hangütés és csattanó
- keresés- s nyomozástörténet kódjai, rejtély

- válasz hiánya (elhallgatás – nem tudás)
 - ▣ ismeretlenül talált és ismeretlenül maradó halott
 - ▣ halálának oka kétséges, eldöntetlen
 - ▣ ki az idegen, kit keres és miért
- sikertelen kutatás, kereséstörténet történetsémájának visszavonása
- racionális fölfüggesztése
 - ▣ halott befogadása közösségbe megszokás és rutin révén
 - ▣ ellenkezés, amikor már esztelenség lenne
 - ▣ „különös érzés volt, egyszer csak azt vették észre, hogy igent mondanak”

Szophoklész: Antigoné

- ❑ halott eltemetése
- ❑ tiltás – engedetlenség
- ❑ eltökéltség
- ❑ következménye büntetés
- ❑ kizárás közösségből:
sajátból lett idegen
háborúban
- ❑ isteni, közösségi, egyéni
konfliktusos kapcsolata

Darvasi: Exhumálás

- ❑ halott exhumálása
- ❑ parancs – engedés
- ❑ akarat hajlíthatósága
- ❑ nincs következménye
- ❑ befogadás közösségbe:
idegenből lett saját halálban
és szánalomban
- ❑ isteni, természeti, közösségi
egybehangzó kapcsolata

- végítélet és feltámadás kódjainak idézése (aratás; „megnyitják neki a földet”) – reveláció, ítélet elmaradása (nem derül ki semmi)
- idegen élet üressége (temetési évszám jelöli csak, amely a csattanó révén sem telítődik tartalommal)
- halál dezantropomorf közössége (temetés és sír)
- szokások súlytalansága (következmények nélküli)
- akarat és értelem gyengesége
- abszurd, értelem nélküli, üres történetmesélés

- halottak közé való befogadás
- idegennel való együttérzés
- közösségvállalás mégis értékállítás is (vs csalódott idegen továbbállása)
- emberi-közösségi kapcsolatfajták konfliktusa (közös sors s szokás vs empátia)
- tragédia nélkül, mert nincs transzcendensen törvények által nem szavatolt mérce/mérték
- mitikus állandóság képzelete nélkül megszólaló mítoszi jellegű hang

Tar Sándor (1941 – 2005)

Néhány rövidpróza-kötete a kilencvenes évekből

- *A te országod*, 1993
- *Ennyi volt*, 1993
- *A mi utcánk*, **regény**, 1995
- *Szürke galamb*, **regény**, 1996
- *Lassú teher*, 1998
- *Nóra jön. Válogatott és új novellák*, 2000

Nóra jön

- kívülálló elbeszélő – belső nézőpont
- pszichiátria (elbeszélői kompetencia?)
- társadalomból való kizárás és kilépés
- kényszer, mozgás szabadsága, kiszolgáltatottság
- szabad döntés, gyöngelméjűség, kényszerképzet
- elképzelt és valós egybemosódása
 - ▣ a főhőst fenyegető boszorkányok
 - ▣ a zárlatban a valóság fölfedése és látomászerű transzformációja: a főhős látja magát boszorkányként
- távoli analógia: ETA Hoffmann (Homokember)

Szijj Ferenc (1958 –)

Néhány rövidpróza-kötete a kilencvenes évekből

- *A futás napja*, 1992
- *A nagy salakmező*, 1997 (prózák és versek)

A nagy salakmező [7]

Ha valami, egy hang, egy visszafejlődött vagy talán kifejeletlen gége hangja valamelyik sarokból, vagy mintha egy állat torkát ültették volna egy férfiba, mert ez így igazságos, ezt végül majd ő is elismeri, de különösképp mégis minden szót tisztán kihallok, csodálkozom, panaszkodik, csupa kézzelfogható, beláthatatlan sérelmet sorol, még saját idejét tekintve sem általánosít (csak egyetlenegyszer, majd a végén, amikor az igazságról beszél, de akkor is inkább csak félelemből).

Babits: Balázsolás

- megszólaló hang
- önartikuláció küzdelme
- hangot lerontó test
- kifejezés nehézsége
- meghallgatást kér
- szenvedés, testi integritás megbomlása

Szijj: [ʃ]

- meghallott hang
- a másik hang kihívása
- hangban megszólaló állat
- értelem(adás) nehézsége
- meghall(gat)ás
- a hang (testi) idegensége: primordiális/ember előtti

- test primordialitása és idegensége mint elemi tapasztalat, diszharmonikus testtapasztalat
- a megszólaló hang önreferencialitása
- a megszólalás küzdelme / veszélyeztetettsége
 - ▣ periferikus elhangzása (alulról / sarokból)
 - ▣ a hang testisége mint az artikulált fenyegetettsége vagy instabilitása (artikulálatlanon alapulása)
 - ▣ így az értelemképzés kérdése
 - ▣ írás és test: a hang dologszerűvé válása (valami)

Márton László (1959 –)

Rövidpróza-kötete a kilencvenes évekből

- *A Nagy-budapesti Rém-üldözés és más történetek*, 1995
- *Tudatalatti megálló*, **regény**, 1990
- *Átkelés az üvegen*, **regény**, 1992
- *Jacob Wunschwitz igaz története*, **regény**, 1997
- *Árnyas főutca*, **regény**, 1999

Lykurgos törvénszerűségei

- világos szerkezet: 12 történet – 12 törvénycikkely
- egybegyűjtés, fölsorolás
 - nincs egységes történet
 - fölcserélhetőség, esetleges sorrendiség
 - töredékes-hiányos: „A kilencedik történetet nem őrizte meg semmiféle hagyomány, nem tudjuk, miről szólt.”
- borgesi hagyomány (vö. Foucault is)
- központi motívum folytonos átértelmeződése

- széttartó értesülések: „A Lykurgos spártai királyról szóló történetek a felejtés határvonalán őrződtek meg az emlékezetben, ott, ahol a benső összefüggéseiket elvesztő mesék találkoznak a történelminek mondott tények adatszerű törmelékeivel.”
- hagyományok össze nem illése, a történelmi emlékezetet szabdaló törésvonalak
- mitológiai, mesei, lélekelemző, történelmi olvasatokban, egymást kizáró allegóriákban íródik szét történelem

Orbán János Dénes (1973 –)

Rövidpróza-kötete a „kilencvenes” évekből

□ *Vajda Albert csütörtököt mond, 2000*

elsősorban költő

Napszerű

(A minimalistáknak)

Hemingway: Valami véget ér

- szakítástörténet
- pizstrángfogás
- „jelenet” elmaradása
- átvitt kommunikáció
- trauma, elhallgatás
- identitás sérülése
- (újságírás)

Orbán János Dénes: Napszerű

- szerelmi történet szerelem nélkül
- napi rutin (repetitív)
- nincs valódi történés
- fölszínes kommunikáció
- értelemnélküliség
- identitás kétségessége
- olvasás is idő kitöltése
- TV (medializáltság)

Kortársi és korszerű

- kortárs és korszerű nem azonos
- elválasztott vagy közvetített irodalom
- a korszerűség mint olvasási mód
- a kánon mozgásban léte
 - ▣ nem kanonizált művek megszólaltatása
 - ▣ az ismert megértésének nyitottá tétele, frissessége